

nincs igaza annak, aki így gondolkodik: itt, Angliában, volt valami, aminek most a folyamatos elvesztését élük meg a (nem csak dráma-) pedagógusok.

Ahogy az egyik beszélgetésünkön Steve, a néhai Belgrade TIE állás nélkül maradt tagja fogalmazott a dolgok állásáról: „Persze, a szekér megy... De főleg azért, mert lejtőn vagyunk.”

Mestereinkről

Az itt következő írás egy emlékkönyvben jelenik meg majd. Ez a könyv egy halott embert idéz meg, főszereplője „a Keleti”. Barátaim, ha van, akire szeretettel és hálával emlékeztek, ne várjátok meg, míg elmegy mellőletek. Ha van kedvetek, kezdjétek egy hosszabb vagy egy rövidebb cikkbe, melynek az a lényege, hogy mit őriztek „Belőle”, aki elindított, megtámasztott, időben fejbekölintott, vagy megállított benneteket a megfelelő pillanatban.

Nem dicshimnuszokat várunk! Csak semmi érzélgősség! A könnyektől nem lát tisztán az ember. Éles emlékképekre viszont nagy szüksége van mindannyiunknak.

Írjatok Róla, írjatok a mesteretekről! Az se baj, ha még él!

Én kezdem, az alábbi levéllel:

Hiányod ürügyén

Emlékképek

Csillebérc. Drága Keleti! Kilencszázhatvan volt, vagy hatvanegy? Napközben kavicsokat meszeltünk fehérre az altáborokban, hallgattuk fönt a zászlók csattogását vagy megbújtunk a katonai sátrakban. A szavalóversenyek fehér úttörőinges csúcsrendezvénye előtt Te meghallgattál mindenkit, Mezei Évával együtt. Amikor megtudtad, hogy vidéki tanárnőim a Kései siratót tanultatták be velem, a tizenkét évessel, meg sem engedték szólalni. „Nem! – mondtad – Akármit, de azt ne!” Sokára értettelek meg. Igazad volt.

A következő években aztán adtál aranyérmeket, s a szentjánosbogaras esteiken boldogan ültünk a lábaidnál – azt valahogy mindig szeretted! Elhoztad nekünk Schütz Ilát, aki úgy mondta az Óda a Nyugati szélhez című Shelley verset, hogy sűrű lett a levegő. Ha mást nem adtál volna soha, a Radnóti-elemzések estéi akkor is királyi ajándéknak számítanának. „A béke méhe zöngne, míg hül a szilvalekvár...” morzsolgattuk a sort elalvás előtt is, hogy szinte beleszédültünk.

*

Békéscsaba. Jött a gimnázium. A megyei döntőn a szűk színpadról lenézve ismertelek fel a zsűriben. Volt vagy tizenhét csoport a megyei döntőn. Másodikos voltam. A mi parányi játékunk egy versösszeállítás volt Messze-messze címen. A nyarat Spanyolországgal, az őst Párizssal mutattuk be, a telet orosz motívumokkal, a tavaszt otthoni ízekkel verselgettük. Kis zene, kevés pantomim. Tanár hiányában én szerkesztettem és rendeztem, de jószereint azt se tudtam, mit csinállok. Hogy Te első helyre soroltad, ez jobban meglepett, mint amikor a Kései siratót nem engedted elmondani. „Ez az! – mondtad – Csináld!”

Pár hét múlva írtam Neked, s válaszod azóta is őrzöm:

„...Hogy időnként letargiák és üldözési mániák rohannak meg (mint az is, hogy én miféle indokból nem válaszolok neked – holott rohanvást válaszolok), ez rendjén van, a nagy és mély érzésű emberek köteles adója ez azért a többletért, amit érzelmi gazdagságuk oly gyakran és felejthetetlenül nyújt nekik. Ez hát vele jár a dologgal, de legalább mi dilynósok ne gyötörjük egymást...”

*

Kaposvár. Kis Formák Fesztiválja. 1966. Leküldted egyik külső munkatársatokat, későbbi férjemet Oroszára, hogy mozgósítson lelkeket a rendezvényhez. Rácsaptam a másoknak címzett felhívásra, s csináltam egy Weöres kaleidoszkópot, tökéletes hályogkovács állapotban. Se magyarázni, se védeni nem tudtam. Ott-hon kicsúfoltak, kinevettek – „Mi az, hogy hátrafelé mennek a színpadon? – Mi az, hogy összevissza énekelnek és mozognak? stb.” De eljutottunk az országosra, ahol Te elemezted, hogy az miért jó. Ámuldoztam. Tényleg?

*

Budapest. Később sokat zsűriztünk együtt. Ez jó volt. Mindig pontos voltál, nagyon figyeltél, egészen a legutóbbi évekig, amikor hamar belefáradtál a mulatságba. De még ekkor is imádságos csönd lett, amikor kikerültél „szerény, de egyedül helyes véleményeddel”. Mindegy is volt, hogy miről beszélsz, csak beszélj! A vitriolt mézbe, a mézet vitriolba csöppentetted. Aki haragudott rád, az is érezte, főként hajló felhő-magaddal nem vagyunk mi egy súlycsoportban. A legjobbakkal voltál a legszigorúbb – „A nemesség kötelez!” S mindenki próbáltad megértetni, hogy a konkrét téma és tárgyalnivaló sokszor alig számít, az a fontos, hogy annak „ürügyén” miféle csodákat érthetünk és érinthetünk meg. Nemcsak kedves Goethe-d, Radnótid és József Attilád sorait tudtad kívülről. Talán az a legrosszabb, hogy mióta elmentél, nincs a közelben senki, akinek földobott verssorait versengve folytatni lehetne, s az is kevés van, aki folytatja, amit mi idézünk.

Ha néha gonosz voltál is, sose azonnal, sose akkor, amikor a másik épp kifordult az ajtón. Később, váratlan ejtettél fullánkös megjegyzéseket. Sokszor volt igazad. Akiket nem szeretted, nem mindig érezték. De én tudtam, ha mély baritonban búgysz a telefonba, minden rendben. De jaj nekünk, ha a fém tenorod került elő. Talán vádolsz is valamivel bennünket, talán megsértődtél?

*

Dunaföldvár. Iszonyú nyár volt. 1984? A tanfolyamon három rendező közül választhattak az ifjú amatőr rendezők, s mivel ők csak a két fiatalembert ismerték, Neked alig volt jelentkező. Nem tudták, ki nem kell nekik. Összepakoltál, hazamentél. Máig bánom, hogy nem voltam ott, hogy ez a hülye helyzet egyáltalán kialakulhatott. Hónapokig próbáltuk elfelejtetni veled az emlékét. Nehezen ment. Így aztán soha többé nem jöttél, pedig még akkor is tanítottál, amikor botodra támaszkodva, hétrét görnyedve jártad velem a földvári utcát a hártavékony héjú, szárazon foszlós hartai kolbászáért, amit csipős paprikával kellett enni.

*

Kazinbarcika. Mindegy, ki volt melletted a nagyfesztivál zsűrijében, Te középen ültél, s mióta nem vagy, csak Téged emlegetnek. A torkot maró kazinbarcikai levegőnek ugyanúgy megbocsátottál, mint formát nem tudó bármelyikünknek. Hoztad a hintőporaidat, keresztretjvényeidet, vendégcsalogató kávédat főzted reggelenként. És egyszer ott is rosszul lettél.

*

Veszprém. Folyik a fesztivál utáni búcsúztató beszélgetés, és én rácsodálkozom egy csodálatosan kedvemre való grafitceruzára, ami ott hever az asztalon. Valaki helybeli lehet, finom, túhegyű, kecses szerző, sötét és karcsú, a vége felé csík-gyűrűvel. Húszan beszélnek, mindenki akar valamit. Indulunk mégis. Elköszönés, kocsiba szállás. A városból kiérve hátrafordulsz és mellényzsebedbe nyúlsz: „Ja, el is felejtettem, ez a magáé!” – és fapofával átnyújtod az elemelintett ceruzát. Nem marad el az örömrivalgás.

*

Külkerület csillagokkal. Vizsgáztatunk. Duró Győzővel érkezem, de nem megyünk be a művelődési házba, hanem – míg rátok várunk – roppant tudományossággal a tavaszi égboltot kezdjük vizsgálgatni. Nánay Pista, udvari sofőröd hoz autóval, s Te kiszúrod a kocsiban ülve, hogy mi az eget bámuljuk, meredt nyakkal.

Ránk dörrenszen: „Nem onnan jövünk, hé! Honnan vártok?”

Pista bácsi, drága! ... Honnan várjunk?

Honnan?

Gabnai Katalin

*A közismerten „grafofóbiás” mestert **Illés Klára** vette rá, hogy ha már nem ír, akkor legalább mondja magnóra színházi, pedagógusi munkájával kapcsolatos gondolatainak némelyikét. Ebből a – kiadásra rég kész – anyagból idézünk⁴...*

⁴ A hangfelvételeket Illés Klára gépelte, ellenőriztette, javította és javíttatta Keleti Istvánnal. A szöveg utógondozása Kaposi László munkája.